

EURÓPSKA BEZPEČNOSŤ PRED (A PO) VOJNE RUSKA PROTI UKRAJINE

European security before (and after) Russia's war against Ukraine

Alexander DULEBA

ABSTRAKT

Článok ponúka analytickú dekonštrukciu európskeho bezpečnostného poriadku, ktorý vznikol v období po ukončení studenej vojny, s cieľom identifikovať dôsledky vojenskej agresie Ruska proti Ukrajine na európsku bezpečnosť. Pod analytickou dekonštrukciou bezpečnostného poriadku autor rozumie identifikáciu jeho jednotlivých historicko-politických vrstiev, ktoré sa formovali a postupne na seba nadväzovali od konca druhej svetovej vojny a najmä od karibskej krízy na začiatku 60. rokov a postupne viedli k vytvoreniu relatívne funkčného európskeho bezpečnostného poriadku na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia. Článok sa snaží identifikovať základy európskej bezpečnosti, ktoré sú ohrozené agresiou Ruska proti Ukrajine. Ambíciou článku je zároveň podnietiť úvahy o rekonštrukcii európskeho bezpečnostného poriadku po skončení súčasnej rusko-ukrajinskej vojny.

Kľúčové slová: Európska bezpečnosť. Poriadok. Rusko. Ukrajina. Vojna. Dekonštrukcia.

ABSTRACT

The article offers an analytical deconstruction of the European security order that has emerged in the post-bipolar period to identify implications of Russia's military aggression against Ukraine for European security. By the analytical deconstruction of the security order, the author understands the identification of its individual historic-political layers, which have been formed and gradually superimposed on each other since the end of World War II and especially since the Caribbean crisis in the early 1960s, and gradually led to the formation of a relatively functional European security order after the end of the Cold War at the turn of the 1980s and 1990s. The article seeks to identify the foundations of European security that are threatened by Russia's aggression against Ukraine. The ambition of the article is also to stimulate thinking about the reconstruction of the European security order after the end of the current Russian-Ukrainian war.

Key words: European security. Order. Russia. Ukraine. War. Deconstruction.

ÚVOD

Cieľom tohto článku je prispieť k lepšiemu porozumeniu dopadov vojenskej agresie Ruska proti Ukrajine na európsku bezpečnosť a zároveň, podnietiť uvažovanie o jej povojnovom usporiadaní. V článku hľadáme odpoveď na otázku *čo bolo stratené* v európskej bezpečnosti a *ako ďaleko späť do minulosti* - na časovej historickej osi od konca 2. svetovej vojny - ju vrátila ruská vojenská agresia proti Ukrajine. Odpoveď na túto otázku

je dôležitá pre komplexnejšie pochopenie významu rusko-ukrajinskej vojny pre európsku bezpečnosť a zároveň, predstavuje východisko pre uvažovanie o tom *čo je potrebné obnoviť* alebo *čo nové* by mal povojnový poriadok v Európe obsahovať tak, aby bol udržateľný a slúžil účelu ochrany mieru, demokracie a prosperity v Európe efektívnejšie než jeho predchádzajúce podoby. Inými slovami, ambíciou tohto článku je ponúknuť presnejšiu odpoveď na otázku prečo rusko-

ukrajinská vojna, podľa vyjadrenia nemeckého kancelára Olafa Scholza, predstavuje *Zeitenwende* (Scholz 2022).

Článok ponúka analytickú dekonštrukciu európskeho bezpečnostného poriadku pred februárom 2022 prostredníctvom identifikovania jeho hlavných historicko-politických vrstiev, ktoré sa postupne nakladali jedna na druhú v období od ukončenia 2. svetovej vojny a postupne vytvorili relatívne funkčný európsky bezpečnostný poriadok, ktorý sa sformoval v 90. rokoch minulého storočia po ukončení bipolárneho konfliktu. Cieľom článku nie je analyzovať dôvody prečo Rusko vystúpilo z post-bipolárneho bezpečnostného poriadku, cieľom je identifikovať dopady jeho agresie proti Ukrajine na bezpečnosť Európy prostredníctvom analytickej dekonštrukcie európskeho bezpečnostného poriadku, ktorý ruská vojenská agresia vo februári 2022 poslala do učebníc dejepisu.

1 Vrstvy tvrdej bezpečnosti

Od ukončenia 2. svetovej vojny až do konca 60. rokov 20. st. sa Európa nachádzala v stave permanentne existujúcej akútnej hrozby vypuknutia *horúcej vojny* medzi NATO a Varšavskou zmluvou. Až Karibská kríza v roku 1962 a predovšetkým, uvedomenie si skutočnosti na strane lídrov dvoch súperiacich blokov, Spojených štátov amerických a Sovietskeho zväzu, že priamy vojenský konflikt medzi nimi s nasadením všetkých dostupných vojenských prostriedkov, vrátane jadrového arzenálu, nemá víťaza, ich primäla k rokovaniam a budovaniu základov bezpečnostného režimu *studenej vojny* v Európe.

Jeho pilierom sa stala *Zmluva o protiraketovej obrane* (Anti-Ballistic Missile Treaty; ABM zmluva) z roku 1972 spolu s *Dohodou o prevencii jadrovej vojny* (*Nuclear War Prevention Agreement; NWP dohoda*) z roku 1973. Bolo potrebných približne desať rokov od ukončenia Karibskej krízy na to, aby USA a ZSSR dospeli k uzavretiu dohôd ABM a NWP a následne pristúpili k rokovaniam o kontrole a redukcii strategických jadrových zbraní, ktorých výsledkom boli dohody SALT I a II (Strategic Arms Limitation Talks) v 70. rokoch a START I, II, III (Strategic Arms

Reduction Treaties) v 80. a 90. rokoch (Kimball 2022). Princíp *vzájomnej jadrovej zraniteľnosti*, ktorý rešpektovali obidva bloky, bol základným prvkom pre vytvorenie bezpečnostného režimu studenej vojny v Európe. Je síce pravda, že konfrontácia dvoch blokov sa od konca 60. rokov preniesla z Európy do iných kontinentov sveta, v samotnej Európe sa podarilo hrozbu vypuknutia horúcej vojny zmraziť a vybudovať sústavu písaných (i nepísaných) pravidiel správania sa európskych štátov v oblasti bezpečnosti, ktoré viedli k ich *samo-zdržiavaniu sa* v medzinárodných vzťahoch (Czempiel 2002). Avšak, na konci februára 2023 Rusko pozastavilo platnosť zmluvy New START, ktorá v roku 2010 nahradila zmluvu SORT (Strategic Offensive Reductions Treaty) s pôvodne dohodnutou platnosťou do roku 2026. New START zmluva bola poslednou platnou zmluvou medzi USA a Ruskom v jadrovej oblasti (Isachenkov 2023). Od februára 2023 nie je v platnosti už žiadna.

Americko-sovietske rokovania o režime kontroly a redukcii jadrových zbraní od konca 60. rokov uvoľnili priestor pre ďalší kľúčový faktor (resp. vrstvu) formovania režimu európskej bezpečnosti pred februárom 2022 - nemeckú Novú východnú politiku (skrátene *Ostpolitik*). Strategickým cieľom nemeckej Ostpolitik bolo prekonanie bipolárneho rozdelenia Európy prostredníctvom nadviazania pragmatickej hospodárskej spolupráce medzi dvoma znepriatelenými blokmi. Nemecká politická elita si bola vedomá, že zjednotenie Nemecka nebude možné bez ukončenia rozdelenia Európy na dva bloky (Pittman 2002). Ideovým iniciátorom nemeckej Ostpolitik bol sociálnodemokratický politik a publicista Egon Bahr, ktorý rozpracoval tézu „zmena prostredníctvom zblíženia“, majúci na zreteli v prvom rade zblíženie Spolkovej republiky Nemecko s Nemeckou demokratickou republikou a zmenu poslednej. Bolo však zrejmé, že bez nadviazania pragmatických hospodárskych vzťahov s lídrom východného bloku, t.j. ZSSR, nepodarí sa dosiahnuť ani zmenu vo vzťahoch s NDR. Hlavným realizátorom Ostpolitik bol nemecký kancelár Willy Brandt (SPD; 1969-

1974) a do diplomatickej dokonalosti ju dovedol minister zahraničných vecí Hans-Dietrich Genscher (FDP; 1974-1994). V roku 1970 bola podpísaná dohoda medzi Spolkovou republikou Nemecko a ZSSR o dodávkach zemného plynu, ktorá bola prvou dohodou o hospodárskej spolupráci medzi krajinou NATO a krajinou Varšavskej zmluvy (Sullivan 2022). Aj vďaka tejto dohode bol vystavaný strategický magistrálny plynovod Bratstvo cez územie bývalého Československa. Pragmatická hospodárska spolupráca vytvorila predpoklady pre nárast politických kontaktov medzi vysokými predstaviteľmi krajín obidvoch blokov a viedla k rastu ich *socializácie* vo vzájomných vzťahoch a posilňovaniu vzájomnej politickej dôvery.

Jedným z hlavných výsledkov nemeckej Ostpolitik bolo založenie Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE) za účasti krajín z obidvoch znepriatelených blokov, vrátane neutrálnych krajín (Fínsko, Juhoslavia, Švajčiarsko), ktorá sa konala v Helsinkách v roku 1975. „Tri koše“ *Helsinského záverečného aktu*, vrátane prvého koša, ktorý zadefinoval desať princípov správania sa štátov v medzinárodných vzťahoch a opatrenia na budovanie dôvery vo vojenskej oblasti, vybudovali mosty medzi krajinami dvoch blokov a položili základy post-bipolárneho bezpečnostného poriadku v Európe (*Helsinki Final Act* 1975). Vytvorenie *transparentného vojenského priestoru* (prostredníctvom výmeny informácií o stavoch ozbrojených síl v jednotlivých krajinách, vojenských cvičeniach, možnosti vzájomných vojenských inšpekcií a pod.) sformovalo kvalitatívne novú situáciu z hľadiska obranného plánovania velenia armád krajín NATO i Varšavskej zmluvy a prispelo k zvýšeniu vzájomnej dôvery v oblasti obrany a bezpečnostnej politiky. Po rozpade východného bloku sa KBSE pretransformovala na Organizáciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE od roku 1995) a stala sa kľúčovou platformou pre tvorbu post-bipolárneho režimu európskej bezpečnosti. Jeho piliermi sa stali tri dohody, ktoré vznikli ešte na pôde KBSE: *Zmluva o konvenčných silách v Európe* (Conventional Forces in Europe Treaty – CFE zmluva), *Viedenský dokument* z roku

1990 a *Zmluva o otvorenom nebi* (Open Skies Treaty – OS zmluva) z roku 1992.

CFE zmluva stanovila rovnaké limity pre NATO a Varšavskú zmluvu na počty kusov ťažkých konvenčných zbraní (tanky, bojové obrnené vozidlá, ťažké delostrelectvo, bojové lietadlá a útočné vrtulníky), ktoré mohli rozmiestniť v priestore medzi Atlantickým oceánom a Uralom. Členské krajiny obidvoch blokov si rozdelili medzi seba limity stanovené pre každý blok, čím sa definovali národné limity pre počty kusov ťažkej bojovej techniky, ktorými mohla disponovať konkrétna európska krajina. V roku 1992 bola CFE zmluva doplnená *Záverečným aktom rokovania o personálnej sile konvenčných ozbrojených síl v Európe* (*Concluding Act of the Negotiation on Personnel Strength of Conventional Armed Forces in Europe*), ktorý stanovil národné limity pre počet vojenského personálu každej zúčastnenej krajiny. Po zániku *Varšavskej zmluvy* a v kontexte prvej vlny rozširovania NATO došlo v roku 1999 k adaptácii *CFE zmluvy*, v dôsledku ktorej boli stanovené územné (regionálne) limity pre počty konvenčnej vojenskej techniky a vojenského personálu krajín, ktoré vstupovali do NATO tak, aby na ich území nebolo možné zriadiť vojenské základne resp. umiestniť vojenskú techniku a/alebo príslušníkov ozbrojených síl z tretích krajín. *CFE zmluva* zaviedla právo zúčastnených krajín vykonávať inšpekcie vojenskej infraštruktúry zúčastnených krajín, povinnosť každej zúčastnenej krajiny vopred informovať o pripravovaných vojenských cvičeniach, rovnako ako i povinnosť umožniť účasť na cvičení pozorovateľov z inej zúčastnenej krajiny (Kimball 2023).

Adaptácia *CFE zmluvy* v roku 1999 bola výsledkom rokovaní medzi NATO a Ruskom s cieľom riešiť obavy Moskvy z približovania sa vojenskej infraštruktúry NATO k hraniciam Ruska v kontexte vstupu Českej republiky, Maďarska a Poľska do NATO v roku 1999. Táto skutočnosť vyvracia argument, ktorý Moskva používala pred rokom 2022 a používa neprestajne o údajnom ignorovaní záujmov Ruska zo strany NATO pokiaľ ide o približovanie sa jeho vojenskej infraštruktúry k ruským hraniciam. Vďaka adaptácii

CFE zmluvy, prvé (1999) a druhé (2004) kolo rozširovania NATO znamenalo, predovšetkým, politické rozšírenie Aliancie, nezmenilo nič na rozložení a dislokácii vojenskej infraštruktúry signatárov *CFE zmluvy* v Európe.

Viedenský dokument (1990) doplnil zmluvu *CFE* o ďalšie pravidlá a postupy s cieľom prehĺbiť a rozšíriť transparentný vojenský priestor v Európe. Zúčastnené krajiny sa dohodli na pravidelnej každoročnej výmene vojenských informácií, týkajúcich sa ich ozbrojených síl, vrátane veliteľských štruktúr, dislokácie, vybavenia jednotiek, ľudských zdrojov a hlavných zbraňových systémov. Krajina, ktorá plánovala zmeniť štruktúru svojich ozbrojených síl na obdobie dlhšie ako 21 dní (napríklad zvýšiť celkový počet bojových jednotiek alebo zmeniť ich dislokáciu na vlastnom území), musela oznámiť túto zmenu ostatným zúčastneným krajinám. Zúčastnené krajiny si takisto vzájomne zdieľali informácie o obrannom plánovaní a rozpočtoch. Viedenský dokument ďalej špecifikoval práva a povinnosti zúčastnených krajín pri organizácii vojenských cvičení rovnako ako i práva a povinnosti pre vysielanie a účasť pozorovateľov na týchto cvičeniach z ďalších zúčastnených krajín (Hernández 2023; Schmitt 2018). Vďaka *zmluve CFE* a *Viedenskému dokumentu*, náhle a neočakávané začatie vojny v Európe zo strany ktorejkoľvek krajiny alebo skupiny krajín bolo prakticky vylúčené. Skutočnosť, že výdaje na obranu v 90. rokoch 20. st. a 10. rokoch 21. st. výrazne klesli vo väčšine európskych krajín (SIPRI Military... 2023) bola možná hlavne vďaka *CFE zmluve* a *Viedenskému dokumentu*, ktoré predstavovali piliere post-bipolárneho bezpečnostného režimu v Európe, vybudovaného na báze KBSE/OBSE s koreňmi v nemeckej Ostpolitik.

Navyše, OBSE od svojho vzniku zohrávala kľúčovú úlohu v politickom úsilí o vyriešenie viacerých regionálnych konfliktov, ktoré vypukli v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu a Juhoslávie. Moderovala rokovania vo formáte 5+2 o procese urovnania konfliktu v Moldavsku (Podnestersko), rokovania

o riešení regionálnych konfliktov v Gruzínsku (Južné Osetsko, Abcházsko), ktoré prebiehali v Ženeve, rokovania Minskej skupiny pre Náhorný Karabach, a nakoniec, moderovala i rokovania Trojstrannej kontaktnej skupiny pre Donbas od roku 2014. Po mierových dohodách dosiahnutých v Daytone a Paríži v roku 1995, OBSE pomáhala vypracovať dohody medzi Bosnou a Hercegovinou a ďalšími krajinami bývalej Juhoslávie o kontrole zbrojenia a vojenskej transparentnosti (Hopmann 2003).

Avšak, keďže v zásadných veciach môže OBSE konať iba na základe jednomyselného súhlasu všetkých zúčastnených krajín, vrátane Ruska, jej činnosť je od februára 2022 prakticky paralyzovaná. Organizačné štruktúry OBSE existujú a fungujú, avšak, ich význam a rola v európskej bezpečnosti je výrazne oslabená. Predovšetkým, OBSE nie je schopná prijímať zásadné rozhodnutia, ktoré by prinášali riešenia pre aktuálne bezpečnostné výzvy. Rusko formálne vystúpilo z post-bipolárneho bezpečnostného režimu ešte v roku 2007 tým, že vystúpilo z *CFE zmluvy*, avšak, až do februára 2022 viac menej rešpektovalo neformálne pravidlá i inštitúcie, ktoré boli vygenerované bezpečnostným režimom na báze KBSE/OBSE (Shterngel 2008). Ruská agresia proti Ukrajine znefunkčnila tento post-bipolárny bezpečnostný režim v Európe, ktorý bol najpokrokovejším bezpečnostným režimom aký sa v dejinách Európy podarilo vybudovať.

2 Vrstvy *mäkkej* bezpečnosti

Bezpečnostný režim Európy nie je možné zredukovať iba k pravidlám vojenskej transparentnosti v otázkach *tvrdkej* bezpečnosti. Jeho vývin od konca 60. rokov 20. st. je možné interpretovať i ako prelievanie pravidiel *mäkkej* bezpečnosti, resp. zóny integrácie, demokracie, stability a prosperity, ktoré sa už predtým sformovali medzi krajinami v rámci západného bloku po 2. svetovej vojne do jeho európskeho susedstva. V prvom rade ide o *dvojvrstvový proces európskej integrácie*, ktorý začal po ukončení 2. svetovej vojny. Prvú vrstvu predstavuje *hospodárska integrácia* a vytváranie *spoločných nadnárodných inštitúcií* v rámci Európskych spoločenstiev

a neskôr Európskej únie (od roku 1993). Avšak, nie menej dôležitú úlohu vo formovaní európskeho bezpečnostného poriadku zohrávala druhá vrstva európskej integrácie, ktorá spočíva v *harmonizácii politických inštitúcií* prostredníctvom medzinárodného (európskeho) práva vďaka činnosti a výstupom Rady Európy.

Kľúčovým zdrojom uvažovania o integrácii Európy po 2. svetovej vojne boli myšlienky predsedu vlády Veľkej Británie Winstona Churchilla (1940-1945 a 1951-1955). Churchill bol presvedčený, že integrácia Európy po vojne je nevyhnutná a mal na mysli, predovšetkým, harmonizáciu fungovania vnútorných politických inštitúcií európskych krajín. Ak sa v Európe nemajú opakovať vojny, je nevyhnutné, aby európske krajiny harmonizovali svoje politické inštitúcie a dohodli sa na dodržiavaní spoločných pravidiel. Ak platí, že vojny začínajú väčšinou totalitné a autokratické politické režimy, európske krajiny sa musia dohodnúť na regulácii demokratických inštitúcií, aby znemožňovali vznik autokratických režimov a zaručovali ochranu základných ľudských práv jednotlivcov, vrátane regulácie pravidiel pre fungovanie vlády zákona a spravodlivosti prístupnej a garantovanej každému občanovi európskej krajiny. Ak platí, že v minulosti vznikali vojny kvôli náboženským a ideologickým rozporom, európske krajiny musia spoločne regulovať slobodu náboženského vierovyznania, politického prejavu a médií. Ak platí, že vojny v minulosti vznikali kvôli národnostným menšinám nachádzajúcim sa na území iných (nematerských) krajín, európske krajiny sa musia dohodnúť na regulácii ochrany práv príslušníkov národnostných menšín. Ak platí, že vojny a revolúcie v minulosti vznikali kvôli chudobe a sociálnej nerovnosti, európske krajiny sa musia dohodnúť na regulácii sociálnych práv a sociálnych systémov, ktoré budú garantovať podmienky pre dôstojný život obyvateľov európskych krajín (Priego 2016; Troitiño a Chochia 2015).

Idea harmonizácie, resp. integrácie vnútorných politických inštitúcií európskych krajín, ktoré zabezpečujú ľudské práva, demokraciu a vládu zákona všade rovnako a na

základne spoločne dohodnutých pravidiel a postupov našla praktické vyjadrenie vo vzniku *Rady Európy* v roku 1949. Konvencie *Rady Európy*, ktoré sú záväzné pre jej členské krajiny predstavujú kľúčový zdroj európskeho práva, ktoré slúži pre harmonizáciu ich vnútorných inštitúcií, predstavuje základ procesu európskej integrácie a minimalizuje možnosť vzniku vojenských konfliktov medzi nimi. Bielorusko je jediná európska krajina, ktorá sa od rozpadu ZSSR nestala členskou krajinou Rady Európy, pretože nebola schopná splniť podmienky pre nadobudnutie členstva. Rusko je zasa iba druhá členská krajina *Rady Európy* od jej vzniku v roku 1949, ktorá z nej bola vylúčená. Prvou bolo Grécko v čase vlády vojenskej junty v roku 1967 (členstvo Grécka bolo obnovené v roku 1974) a druhou je Rusko, ktoré bolo vylúčené v marci 2022 po začatí vojenskej agresie proti Ukrajine (Drzemczewski a Lawson 2023).

Paralelne s integráciou politických inštitúcií sa začal proces *hospodárskej integrácie* západoeurópskych krajín najprv vo vybraných sektoroch v 50. rokoch, ktorý vyústil do vytvorenia jednotného trhu v roku 1989 a vzniku Európskej únie v roku 1993 (Dedman 2006). Zatiaľ čo integrácia inštitúcií regulujúcich ľudské práva, demokraciu a vládu zákona prebiehala prostredníctvom spoločného európskeho práva (konvencie *Rady Európy*), sprievodným javom hospodárskej integrácie sa stali *spoločné nadnárodné inštitúcie* Európskych spoločenstiev (EÚ od roku 1993), ktoré slúžili a slúžia členským krajinám pre spoločné riadenie a tvorbu legislatívnych pravidiel pre integrované sektorové oblasti a spoločný trh od konca 80. rokov. Prvé tri Európske spoločenstvá založilo v 50. rokoch 6 krajín, v súčasnosti má Európska únia 27 členských krajín a nachádza sa na prahu reforiem, ktoré by mali umožniť vstup ďalších 9 krajín (*European Commission* 2023).

Európska integrácia od 50. rokov sa stala významným faktorom hospodárskej prosperity zúčastnených západoeurópskych krajín v období po 2. svetovej vojne. Export prosperity (a harmonizovaných inštitúcií) z hospodársky integrovaných krajín v rámci ES/EÚ

prostredníctvom politiky rozširovania sa stal klúčovým faktorom demokratickej transformácie chudobnejších susedov s autokratickými politickými systémami, najprv režimov krajín južnej Európy v 80. rokoch (Grécko, Portugalsko a Španielsko boli ešte v 70. rokoch politickými autokraciami) a neskôr totalitných post-komunistických režimov krajín východnej Európy v 90. rokoch 20. st. a 10. rokoch 21. st. (Featherstone a Kazamias 2000; Schimmelfennig a Sedelmeier 2005). Štrukturálne fondy EÚ, ktoré slúžia pre napĺňanie cieľov kohéznej politiky EÚ vznikli v dôsledku potreby vyrovnávať rozvojové rozdiely medzi členskými krajinami tak, aby nedochádzalo k ohrozovaniu fungovania jednotného trhu po jeho vzniku v roku 1989 (Farole, Rodríguez-Pose a Storper 2011). Hospodársky rozvoj a spoločná prosperita prostredníctvom zdieľanej solidarity bohatších a chudobnejších krajín je základom európskej integrácie v rámci EÚ a zároveň významným faktorom udržania mieru v Európe od konca 2. svetovej vojny.

Európa našla odpovede na výzvy 2. svetovej vojny v podobe dvojvrstvového integračného procesu, ktorý nemá alternatívu vo svete, nemá alternatívu v dejinách medzinárodných vzťahov a presnejšie povedané, nemá lepšiu alternatívu ani v Európe. Iná cesta pre dlhodobé udržanie mieru, slobody a prosperity v Európe z pohľadu občanov (jednotlivcov) a európskych krajín (rôznej veľkosti, ekonomickej i populačnej sily) ako aktérov európskej politiky, neexistuje. Rusko sa vo februári 2022 rozhodlo zastaviť tento proces s použitím hrubej vojenskej sily v prípade Ukrajiny. Jedným z bezprostredných motívov vojenského zasahovania Ruska na území Ukrajiny od roku 2014 je zabrániť jej európskej integrácii (Marples 2022). Ak by sa to Rusku podarilo, išlo by o prvý úspešný pokus zastavenia procesu rozširovania európskej integrácie od 50. rokov 20. st. s využitím vojenského násilia. V hre v tejto vojne už nie je len budúcnosť Ukrajiny, ale i budúcnosť všetkých európskych krajín a ich spoločných integračných inštitúcií tak ako sa formovali od konca 2. svetovej vojny.

ZÁVER

Ruská vojenská agresia proti Ukrajine vrátila bezpečnostný poriadok v Európe pred obdobie post-bipolárnej vojenskej transparentnosti vybudovanej na báze KBSE/OBSE (90. roky) i studenej vojny (60.-80. roky), ktorá stála na pleciach americko-sovietskeho zblíženia v oblasti regulácie jadrových zbraní a pragmatizmu nemeckej Ostpolitik. Ruská vojna proti Ukrajine ohrozuje pokračovanie a prehlbovanie európskeho integračného procesu od konca 2. svetovej vojny na báze *Rady Európy* a *Európskej únie*. Rusko ho chce zastaviť použitím hrubej vojenskej sily. Dosah tejto vojny je preto celoeurópsky a predstavuje výzvu pre piliere európskeho poriadku a spôsobu života občanov európskych krajín tak ako sa sformoval od konca 2. svetovej vojny. Aj v tomto kontexte je potrebné rozumieť pojmu *Zeitenwende*, ktorým ocharakterizoval význam rusko-ukrajinskej vojny pre Európu nemecký kancelár Olaf Scholz (Scholz 2022).

Nie je preto jedno akým spôsobom sa rusko-ukrajinská vojna skončí. Rusko sa cíti byť obmedzované európskymi integračnými štruktúrami a chce vrátiť Európu do režimu európskeho koncertu vybraných veľmocí, vrátane kongresovej diplomacie, tak ako ho poznáme od konca tridsaťročnej vojny a Westfálskeho systému mocenskej rovnováhy, ktorý sa sformoval v 17. storočí. Ten však nezabránil vzniku dvoch svetových vojen v Európe a hlavne, ak by bol znova nastolený v dôsledku úspechu Ruska vo vojne proti Ukrajine, zdegradoval by medzinárodné postavenie malých a stredných európskych krajín. Ich suverenity a nezávislá existencia by bola neudržateľná a európska bezpečnosť by sa vrátila pred 1. svetovou vojnou, niekde do obdobia 17.-19. st.

Inými slovami, rusko-ukrajinská vojna má dosah na bezpečnosť, formu verejnej správy a prosperitu všetkých európskych krajín v súčasnosti i v najbližšej budúcnosti. Vrátiť historický čas naspäť pred február 2022 je nemožné. Európa po rusko-ukrajinskej vojne už nebude a nemôže byť taká aká bola pred ňou. Je nevyhnutné uvažovať o rekonštrukcii európskeho bezpečnostného poriadku, ktorý

umožní nielen udržanie, ale i posilnenie bezpečnosti, prosperity, demokracie, vlády zákona v európskych krajinách a *európskeho spôsobu života* ich občanov. V hre je udržateľnosť a budúcnosť *európskeho sveta* tak ako ho poznáme od konca 2. svetovej vojny, najprv v západnej Európe a počas posledných 30 rokov i v strednej a východnej Európe. Budúci povojnový európsky poriadok musí byť schopný rekonštruovať a obsiahnuť v sebe základné vrstvy európskej bezpečnosti tak ako sa formovali od konca 2. svetovej vojny za predpokladu, že jeho primárnym zmyslom je udržať *európsky svet* a *európsky spôsob života* občanov európskych krajín.

Hrozby použitia jadrových zbraní zo strany Ruska s cieľom dosiahnuť ciele vo vojne proti Ukrajine zaznievajú od jej vypuknutia priebežne a takmer pravidelne. Kľúčová otázka pre povojnový poriadok znie či kontrola jadrových zbraní, ktoré môžu byť použité proti cieľom v Európe, má zostať i naďalej iba predmetom bilaterálnych americko-ruských dohôd alebo si vyžaduje iné medzinárodnoprávne usporiadanie, ktorého súčasťou budú i nejadrové európske krajiny. Inými slovami, ruská agresia proti Ukrajine nastoluje ďalšie kľúčové otázky „tvrdej bezpečnosti“ v Európe, ktoré majú hlbšie historické korene a nesúvisia iba so zlyhaním post-bipolárneho poriadku. Po rusko-ukrajinskej vojne budú musieť byť na ne dané iné odpovede než odpovede, ktoré boli dané v 60. a 90. rokoch.

Európsky poriadok po rusko-ukrajinskej vojne môže mať alebo inkluzívny pan-európsky charakter, podobne ako post-bipolárny poriadok na báze KBSE/OBSE, alebo exkluzívny charakter, ktorý vylúči krajiny nezdierajúce európske hodnoty uvedené v článku 2 Zmluvy o EÚ alebo preambule Severoatlantickej zmluvy. V tom druhom prípade sa Európa vráti do 60. rokov a poriadok po rusko-ukrajinskej vojne bude v lepšom prípade predstavovať nejakú novú variáciu poriadku starej studenej vojny, ktorá možno na nejaký čas umožní mier, avšak, nevylúči možnosť vzniku novej vojny v budúcnosti. Zrejme je zatiaľ iba to, že zodpovednosť za európsku bezpečnosť musí v oveľa väčšej miere než

pred februárom 2022 prevziať EÚ, vrátane v oblasti tvrdej bezpečnosti. Znamená to zároveň oveľa viac investícií do obrany na úkor modernizačných projektov (zelená tranzícia, digitalizácia) ale i financovania vzdelávania, zdravotníctva a sociálnych služieb. Cena za vojnu Ruska proti Ukrajine je obrovská a platiť ju budú všetky európske krajiny. Avšak, platiť budú menej v prípade, že Rusko v tejto vojne neuspje. V opačnom prípade, cena za udržanie *európskeho sveta* tak ako ho poznáme od konca 2. svetovej vojny bude násobne vyššia.

Zoznam bibliografických odkazov

- CZEMPIEL, Ernst-Otto, 2002. *Weltpolitik im Umbruch: die Pax Americana, der Terrorismus und die Zukunft der internationalen Beziehungen*. Verlag C.H. Beck. ISBN 978-3-40-649416-1.
- DEDMAN, Martin J., 2006. *The Origins and Development of the European Union: 1945-95. A history of the European integration*. Routledge. ISBN 978-0-41-511161-4.
- DRZEMCZEWSKI, Andrew a Rick LAWSON, 2023. Exclusion of the Russian Federation from the Council of Europe and the ECHR: An Overview. In: *Baltic Yearbook of International Law* [online]. [cit. 2023-11-09]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4458281
- EUROPEAN COMMISSION, 2023. *2023 State of the Union Address by President von der Layen* [online]. [cit. 2023-10-28]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech23_4426
- FAROLE, Thomas, Andrés RODRÍGUEZ-POSE a Michael STORPER, 2011. Cohesion Policy in the European Union: Growth, Geography, Institutions. In: *Journal of Common Market Studies*. Vol. 49, No. 5, s. 1089-1111. ISSN 1468-5965.
- FEATHERSTONE, Kevin a George KAZAMIAS, 2000. Introduction: Southern Europe and the Process of 'Europeanization'. In: *South European Society and Politics*. Vol. 5, No. 2, s. 1-24. ISSN 1743-9612.

- Helsinki Final Act*, 1975. Organization for Security and Co-operation in Europe [online]. [cit. 2024-04-28]. Dostupné z: <https://www.osce.org/helsinki-final-act>
- HERNÁNDEZ, Gabriela Rosa, 2023. *The Vienna Document*. Arms Control Association [online]. [cit. 2024-05-13]. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/factsheets/ViennaDoc99>
- HOPMANN, Terrence, 2003. Managing Conflict in Post-Cold War Eurasia: The Role of OSCE in Europe's Security "Architecture". In: *International Politics*. Vol. 40, No. 1, s. 75-100. ISSN 1740-3898.
- ISACHENKOV, Vladimir, 2023. *Putin signs bill to suspend last nuclear arms pact with US*. AP, 28 February 2023 [online]. [cit. 2023-05-07]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/russia-us-nuclear-pact-suspension-ukraine-putin-e579b7562fb816d899e037d1d271a8c5>
- KIMBALL, Daryl, 2022. *U.S.-Russian Nuclear Arms Control Agreements at Glance*. Arms Control Association [online]. [cit. 2023-12-18]. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/factsheets/USRussiaNuclearAgreements>
- KIMBALL, Daryl, 2023. *The Conventional Forces in Europe (CFE) Treaty and the Adapted CFE Treaty at Glance*. Arms Control Association [online]. [cit. 2023-12-19]. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/factsheet/cfe>
- MARPLES, David R., 2022. Russia's war goals in Ukraine. In: *Canadian Slavonic Papers*. Vol. 64, No. 2-3, s. 207-219.
- PITTMAN, Avril, 2002. *From Ostpolitik to reunification. West German-Soviet relations since 1974*. Cambridge: Cambridge University Press. Soviet and East European Studies 85. ISBN 978-0-52-189333-6.
- PRIEGO, Alberto, ed., 2016. Winston Churchill and Europe. In: *Commilas Journal of International Relations*. ISSN 2386-5776.
- SCHIMMELFENNIG, Frank a Ulrich SEDELMEIER, 2005. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press. ISBN 978-0-80-148961-7.
- SCHMITT, Olivier, 2018. The Vienna Document and the Russian challenge to the European Security Architecture. In: B. HEUSER, T. HEIER a G. LASCONJARIAS, eds. *Military Exercises: Political Messaging and Strategic Impact*. Rome: NATO Defence College, s. 269-284. ISBN 978-8-89-689820-8.
- SCHOLZ, Olaf, 2022. *Historische Scholz-Rede im Wortlaut: „Die Welt danach ist nicht mehr dieselbe wie davor“*. rnd, 27.02.2022 [online]. [cit. 2024-05-31]. Dostupné z: <https://www.rnd.de/politik/historische-rede-von-olaf-scholz-im-wortlaut-die-welt-danach-ist-nicht-mehr-dieselbe-wie-davor-PVKDM3PMKS3DBUEY4PYLGYMNA.html>
- SHTERNGEL, Max, 2008. Bucking Conventional Wisdom: Russia's Unilateral "Suspension" of the CFE Treaty. In: *Brooklyn Journal of International Law*. Vol. 33, No. 3, s. 1037-1068. ISSN 0740-4824.
- SIPRI Military Expenditure Database, 2023. Stockholm International Peace Research Institute [online]. [cit. 2024-02-21]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/milex>
- SULLIVAN, Arthur, 2022. Russian Gas in Germany: A 50-year relationship. DW, 3.9.2022 [online]. [cit. 2023-05-12]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/russian-gas-in-germany-a-complicated-50-year-relationship/a-61057166>
- TROITINO, David Ramiro a Archil CHOCHIA, 2015. Winston Churchill and the European Union. In: *Baltic Journal of Law & Politics*. Vol. 8, No. 1, s. 55-81. ISSN 2029-0454.

Afiliácia

Článok vznikol ako čiastkový výstup z projektu APVV-21-0057 *Slovensko-ukrajinská cezhraničná spolupráca počas a po pandémie COVID-19: faktory a perspektívy, dopad na politiky*.

Kontaktné údaje

prof. PhDr. Alexander DULEBA, CSc.

Inštitút politológie

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Ul. 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov

Email: alexander.duleba@unipo.sk